

Razumevanje filma

Razmem film – doživljam svet

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

kino
teka filma razumevanje

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

PREUČEVANJE IN POUČEVANJE FILMSKEGA SAMOPREMIŠLJEVANJA

Dr. Andrej Šprah

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

kino
teka razumevanje
filma

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

moto

»Mislím, da vprašanje **odnosa do resničnosti** v dokumentarnem **filmu obstaja od zmeraj**. Zame v filmu ni dovolj, **da nekaj samo pokažeš**, ampak predvsem, **kako to pokažeš**. Konec koncev govorimo o filmu. To tako imenovano **resničnost** lahko danes v raznih **audio-video zapisih** gledamo na vsakem koraku. Prej bi rekel, da gre za **točko**, ko se je **igrani film** znašel v rahli dilemi, **kako prikazovati svet**. A paradoksalno se mi pogosto zdi, da **filmi**, ki poskušajo **to resničnost pokazati ena za ena**, niso nujno tudi **bolj resnični**.«

Matjaž Ivanišin

pomen za razumevanje in poučevanje

Film, ki **preko sebe razmišlja o sebi**, se osredotoča na **znotrajfilmska razmerja**, s katerimi **postaja svojstvena oblika filma-o-filmu** oziroma **filma-v-filmu**, hkrati pa **v svoje metafilmsko problemsko vozlišče umešča like cineastov**, njihove **razmisleke o lastnem delu** in o **bistvenih vprašanjih kinematografske ustvarjalnosti**.

Je oblika **filmske analize** in **interpretacije**, ki omogoča vpogled v **ustroj ustvarjalnih vzgibov filmark in filmarjev samih**, v njihovo razmerje z umetnostjo, v kateri delujejo, in v nujnost **povezovanja** in **združevanja** različnih **silnic** v razvoju medija.

Dokazuje, da **filmi ne nastajajo v ustvarjalnem vakuumu**, temveč da je kakovostna produkcija vselej tudi **svojevrsten dialog** med **ustvarjalci** različnih generacij, **stilov, estetskih usmeritev, ideoloških načel** in drugih oblik »**pripadnosti**«.

Omogoča pa tudi **poglobljen vpogled v filmski ustvarjalni proces**, v ustroj **zasnove pomena**, v načine **rabe filmskih izraznih sredstev**, v **sprejemanje ustvarjalnih odločitev**, v razvoj in sproščanje **mentalnih**, pa tudi **čustvenih energij** v postopku filmanja.

opredelitve – poimenovanja

- **filmsko (samo)premišljevanje**
- **premišljevanje s filmom**
- **filmska (samo)refleksija**
- **filmska kontemplacija**
- **filmsko razmišljanje**
- **razmišljanje preko filma**
- **filozofija filma oz. filmska filozofija**

osnovne oblike

DVE OSNOVNI OBLIKI SAMOPREMIŠLJEVANJA

➤ PREMIŠLJEVANJE **SKOZI FILM**

▪ **ESEJSKI FILM**

➤ PREMIŠLJEVANJE **S FILMOM**

▪ **KOLAŽNI** ali **KOMPILACIJSKI FILM**

V obeh je lahko **prisoten** (majhen, opazen, prevladujoč) **delež subjektivnega avtorskega vpisa.**

filmski esej ali esejski film

- **prepletanje** dokumentarnega, igranega in eksperimentalnega pristopa
- **vključevanje** različnih žanrov, disciplin, tehnik (biografija, avtobiografija, zgodovina, poezija, kritika, reportaža, fotografija, risba, animacija)
- **odmik** od standardiziranih pripovednih strategij in načinov izjavljanja (z vključevanjem nenarativnih elementov: opisnih, poetičnih, razpravljaljskih)
- **zastranjevanje**, fragmentarnost, modularnost (neodvisne enote, združene z montažo ali pripovedjo)
- **protiluzionistične** težnje (zavračanje verjetja in uživanja, ki ju klasični igrani film izzove pri gledalcih; spodbujanje kritičnosti)
- **diskontinuiteta** – agresivna, skokovita montaža (z namenom spodkopavanja določene filmske iluzije oziroma spodbujanja razmisleka o filmsko predočenem predmetu obravnave – t. i. asociativna montaža)
- izjemna **vizualna občutljivost** oz. jasno izražene avtorske umetniške težnje
- poudarjena **individualnost**
- **poetični pristop** k obravnavi gradiva

filmski kolaž ali kolažni film

- **izvorno** (nabrano, »najdeno« / *found footage*) **gradivo** ohranja določila svoje **prvotne oblike** (oblike filmskih obzornikov, dokumentarcev, propagandnih filmov, družinskih posnetkov, arhivskih dokumentov ...)
- ko vidijo **slike**, ki so bile narejene v **drugem času**, z drugačnim namenom in jih je posnel nekdo drug kot avtor/-ica filma, se **gledalci** zavedajo **neskladja** med originalom in trenutnim kontekstom prikazovanja in sprejemanja
- tako se odpira prostor **interpretacije**, ki ga je s svojimi formalnimi prijemi sicer izoblikoval film, izpolnjuje pa se s pomočjo **gledalčeve dovzetnosti** za obliko in vsebino dela ...; dobljeni »rezultat« je **aktivni dialog** z vizualnim predstavljanjem preteklosti

Kolažiranje spodbuja gledalce, da skušajo **odkriti motivacijo** ustvarjalcev tako za **izbiro** uporabljenih gradiv kakor za **načine** njihovih novih sopostavitev in **njihov(o) pomen(skost)**.

kolažno-esejski film

- pri **esejskem filmu** je ključnega pomena **premišljevanje skozi film**, tj. samo **dejanje oz. načini premišljevanja**:
 - **komentar** / govorni, pisni
 - podobe / grafični **posegi v slikovno polje**
 - **zvočna** razsežnost filma
- pri **kolažnem filmu** so ključnega pomena **izbor in metode oz. načini kombiniranja podob**
- **kolažno-esejski** film obe bistveni prvini **združuje, sopostavlja ali kombinira**:
 - **obstoječe podobe** (arhivsko ali najdeno gradivo) z **novoustvarjenimi** »avtorskimi« podobami,
 - **obstoječe gradivo** iz zgodovine umetnosti in kulture uporablja kot »**komentar**« ali **interpretacijo** novih gradiv,
 - **avdiovizualno polje deli** na vzporedno, **istočasno predstavljanje** obstoječih in novih gradiv.

avtorski vpis

- **Pionirstvo izpostavljanja »avtorske osebnosti« v filmski izjavnosti** pripada slovitemu **filmskemu revolucionarju** – v družbeno-političnem in umetnostno-filmskem smislu – francoskemu cineastu **Chrisu Markerju**.
- Zaslužen je predvsem za relativiziranje **pojmovanja resnice ali resničnosti** v **razmerju med filmom in realnostjo**, kot se je uveljavilo v preučevanju prvih **velikih dokumentarnih slogov** v **zgodovini dokumentaristike**.
- Z gesto **»poosebljanja«** objektivističnega pojmovanja tega razmerja, izpostavljeno v preimenovanju dokumentarne oblike **filma resnice** (*cinéma-vérité*) v **film moje resnice** (*ciné – ma vérité*), je odločno **postavil pod vprašaj uveljavljena pravila, določila in »merila«**, ki so prevladovala v obravnavanju **razmerja med filmom in svetom**.

ustvarjalna motivacija

KLJUČNE MOTIVACIJSKE DILEME, S KATERIMI SE SOOČAJO FILMSKI USTVARJALCI

➤ objektivna motivacija

- povezana z **dejanskim** družbeno-kulturnim dogajanjem

➤ objektivno-subjektivna motivacija

- povezana z avtorsko soudeležbo v **dejanskem** dogajanju

➤ subjektivna motivacija

- povezana z avtorsko (pre)interpretacijo **dejanskega** dogajanja

objektivna motivacija

- **Zakaj ustvariti podobo, katera in kakšna naj bo?**
- **Iz česa izhajati in komu namenjati** ustvarjalne vizije?
- Če gre za podobo nekega dogodka (smrti nekoga, vojne, pokola, borbe, srečanja ...), **kako jo montirati**; v kakšen **kontekst** jo umestiti in iz **kateri perspektive**?
- **Katerim** drugim podobam jo **zoperstaviti**?
- Z **zgodovinskega stališča** – katere slike so **pomanjkljive** in katere **neizbežne**?
- **Komu dati besedo** in kako jo **prevzeti**, če vam je noče(jo) dati?

objektivno-subjektivna motivacija

- V **kombinirani** objektivno-subjektivni **motivaciji** so predhodno navedene **težnje objektivnega prikazovanja dejanskosti** podvržene odločnim **posegom**; ti temeljijo na cineastovi osebni interpretaciji »**objektivnih**« (zgodovinskih ali **aktualnih kulturnih, družbenih oz. političnih**) »**dejstev**«, ki ni več **zgolj zaznavna**, ampak jasno, **nedvoumno izražena**.
- V ospredju so še vedno **tematike**, ki zadevajo širok spekter obravnavanja **razmerja človeka in sveta**, ter vprašanja **metodik** njihovega podajanja in interpretiranja. Vendar pa se filmarjeva **kritična drža**, v obliki **preizpraševanja** lastne pozicije in **analize vidikov avtorstva** kot neodvisne, suverene **ustvarjalne pristojnosti**, odraža predvsem skozi načela **poglobljenega intimnega premišljevanja** in preko **poosebljanja** obravnavane problematike.

subjektivna motivacija

- **Subjektivnost cineasta** oz. njegova **osebnost** predstavlja ključno **problemsko** in **tematsko vozlišče** dela, preko katerega potekajo **vse ustvarjalne silnice**, tako da postane **razvidna široka paleta individualnih značilnosti**, ki **vplivajo** na **razvoj pomena** in **pripovedi** filma.
- **Ustvarjalčeva osebnost** odraža vrsto **raznolikosti**, ki v primerih **iskrenega preučevanja** lastnega mentalnega in čustvenega ustroja **gledalca soočajo** z njegovo **kreativno energijo** in predanostjo, obenem pa tudi z **negotovostjo**, **dvomom**, **identitetno krizo** ali celo **odporom** do lastnih idej in prepričanj, ki pogosto **spremljajo ustvarjalni proces**.
- Vpogled v lastno **osebnost** oziroma njeno »**razgaljanje**« pred občinstvom predstvalja svojevrstno obliko **filmske samoanalize** in **samointerpretacije**.

ustvarjalne metode

- metoda **kompiliranja** ali kolažiranja
- metoda **kritične poustvaritve** oziroma **rekonstrukcije**

ustvarjalne metode

➤ metoda kompiliranja temelji na:

raziskavi, izboru, obdelavi, sopostavljanju in oblikovanju **medsebojne ustvarjalne napetosti** med podobami (in ostalimi oblikami najdenega gradiva) ter njihovimi **pomenskimi silnicami**, ki izvirajo iz **novonastalih kombinacij**.

➤ metoda rekonstrukcije temelji na:

vklučevanju dejanske **posameznikove izkušnje** / poznavanja določenih **preteklih dogodkov** ter njihovem **vrednotenju** v trenutni (aktualni) družbeno-politični situaciji.

V tej kombinaciji **gledalec** postane svojevrsten »**porotnik**«, ki podobno kot v sodnem procesu ob preverjanju verodostojnosti dokazov ali pričevanj izvedene rekonstrukcije **presoja primernost** samega postopka, **upravičenost uporabe izbranih sredstev** ter **ustreznost predhodnim predstavam**, zlasti pa možnost doumevanja **večpomenskosti procesa**, ki nikoli **ne more biti povsem objektivni**.

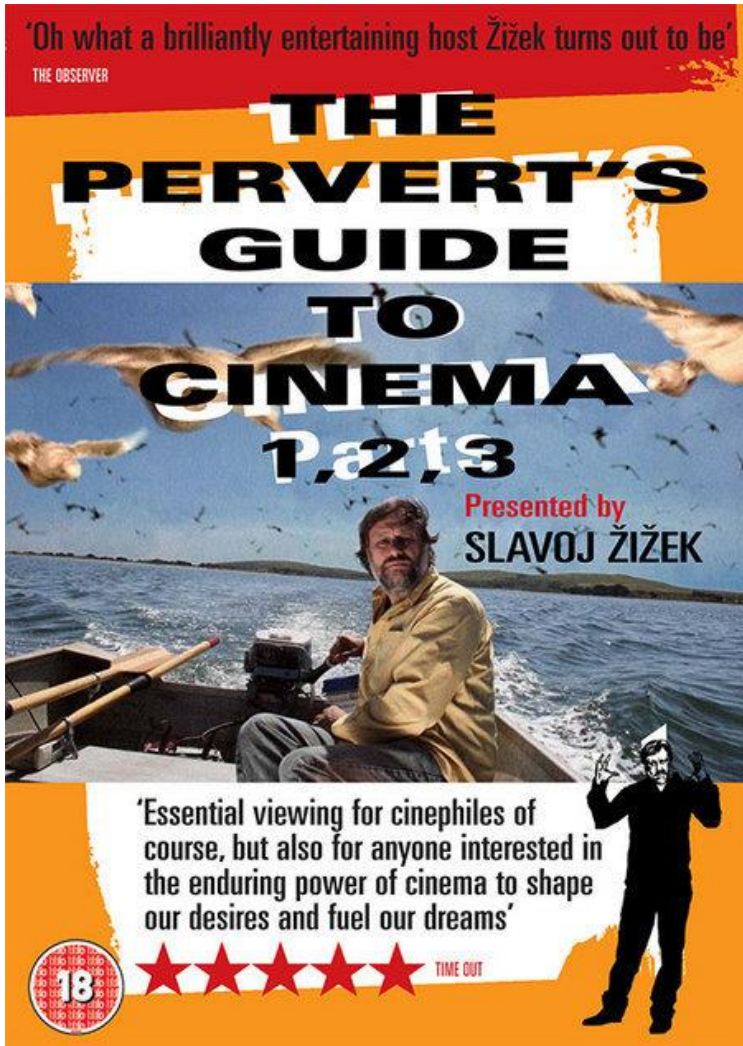

pripovedna določila

FRAGMENTARNOST / RAZDROBLJENOST

- Prevladujoči del filmov je sestavljen **mozaično** (ne glede na **razmerje** med deležem najdenih in novonastalih podob).
- Posamezni pripovedni sklopi se nizajo **sporadično**, s čimer se »utrjuje« **naključnost, epizodnost** in izrazita **fragmentarnost** filmske zgradbe, ki si prizadeva z **zbiranjem drobcev** sestaviti segmente zgodbe.
- V ozadju je **zavedanje**, da **razsežnosti obravnavnih tematik** nikakor ni mogoče **zajeti v celoti**, marveč **zgolj v obrisih, okruških, izvlečkih ...**
- S tem prihaja do **razgradnje absolutizma smisla in pomena** kot temeljne težnje **strnjenih**, na **dramaturški napetosti** zasnovanih **pripovedi** in **zaključenih zgodb**.

filmski primeri

***Perverznežev vodnik po filmu
(The Pervert's Guide to Cinema,
Sophie Finnes, VB, 2012)***

filmski primeri

Perverznežev vodnik po filmu

- **Metoda teoretsko** natančno **opredeljene analize** filmskih del na osnovi **odlomkov** in »**rekonstrukcije**« filmskih prizorišč oz. prizorov, na katerih **protagonist** izvaja svojo interpretacijo.
- Ključni **prijem** je »**vsevedni**« pojasnjevalni **komentar**, glas **analitične resnice**, ki ustreza **teoretskim izhodiščem**.
- **Motivacija** prihaja »**od zunaj**«, saj ne zajema neposrednih »**filmično**« **pogojenih** oziroma **cinematično spodbujenih posegov** v samo filmsko gradivo.

filmski primeri

Los Angeles na filmu
(Los Angeles Plays Itself,
Thom Andersen, ZDA, 2003)

filmski primeri

Los Angeles na filmu

- **Metoda družbeno-estetsko kritičnega** vpogleda v razvoj filmske produkcije v LA-ju in njeno **razmerje z življenjem v mestu**.
- Ključni **prijem** je »vsevedni« pojasnjevalni **komentar**, glas **analitične vednosti**, ki izhaja iz družbeno angažirane **kritike** večinske **studijske produkcije** in **hollywoodskega imperializma** preko izpostavljanja pomena **neodvisne, osvobodilne filmske ustvarjalnosti** (npr. *neorealizem Afroameričanov z UCLA*).
- **Motivacija** prihaja »**od zunaj**«, saj ne zajema neposrednih »**filmično**« **pogojenih** oziroma **spodbujenih** intervencij **v samo filmsko gradivo**.

filmski primeri

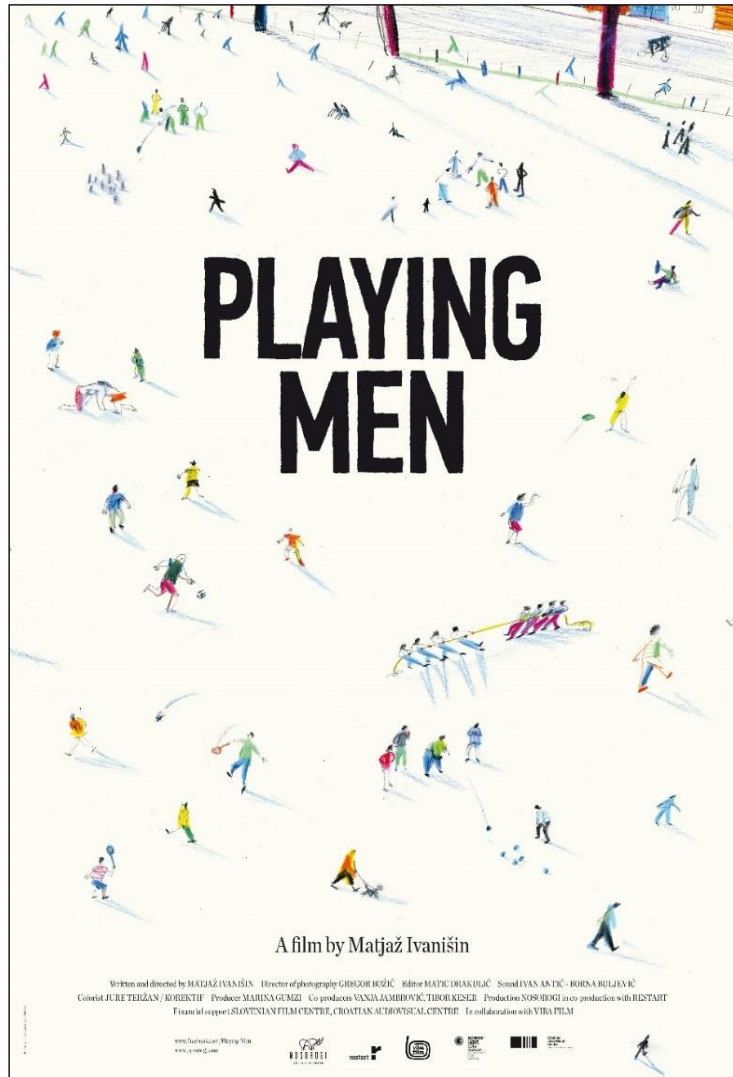

Standardni postopek **(Standard Operating Procedure** **Errol Morris, ZDA, 2008)**

Standardni postopek

- **Metoda** estetsko motivirane poustvaritve oz. rekonstrukcije, izvajane na osnovi **predhodnega vizualnega gradiva**, pričevanj v sodnih procesih ter **dokumentarnih intervjujev**.
- Ključni prijem temelji na **raziskovalno-novinarskih načelih** sopostavljanja najrazličnejših oblik argumentacije, ki **gledalca** postavlja v položaj **osrednjega razsodnika** in **interpreta** dogajanja.
- **Motivacija** prihaja »**od znotraj**«, saj film temelji na »**filmični**« (pre)interpretaciji predhodnega, dejanskega, pa tudi že **javno interpretiranega** ter **ovrednotenega** dogajanja.

filmski primeri

Playing Men

(Matjaž Ivanišin, SLO, 2017)

filmski primeri

Playing Men

- **Kombiniranje metod** objektivnega **dokumentiranja** in subjektivnega **poustvarjanja** (oz. kolažiranja) v obliki rabe različnih elementov: **observacijskega dokumentarca**, subjektivnega vpogleda, **refleksivno-kolažnega dokumentarca**, arhivskih posnetkov in **igranega filma** z glasovno ustvarjalno intervencijo **avtorskega vpisa v film**.
- Ključni **prijem** je **raziskovanje** najustreznejše **možnosti izražanja** določenega **aktualnega** in **preteklega** dogajanja glede na predpostavko **izkušenj gledalstva**.
- **Motivacija** prihaja »**od znotraj**«, saj film temelji na samopremišljevalnem »zlomu«, ustvarjalni krizi oz. blokadi, ki pogojuje iskanje **najprimernejše vrste slikovne** in **zvočne** izraznosti ter preizpraševanje **interpretativnih** možnosti filmskega medija, kadar nas ne zanima samo vizualno, temveč predvsem **energijsko** in **čustveno** polje predstavljanja.

filmski primeri

Obzornik 63 – Vlak senc

**(Nika Autor in Obzorniška
fronta, SLO, 2016)**

filmski primeri

Obzornik 63 – Vlak senc

- **Kombiniranje metod interpretacije** skozi sopostavljanje aktualnega »najdenega posnetka«, arhivskega gradiva iz zgodovine filma ter aktualnih avtorskih dokumentarnih podob.
- Ključni **prijem** je **raziskovanje** najustreznejše možnosti izražanja določenega aktualnega in preteklega dogajanja glede na omejitve, ki jih predstavlja sodobna zakonodaja avtorskih pravic, ter (v obliki »dvomečega«, »nekategoričnega« komentarja) **preizpraševanje pomena** in sporočilnosti novih, **netipičnih podob** v kanonizirani zgodovini avdiovizualnih medijev.
- **Motivacija** prihaja »**od znotraj**«, saj film temelji na **dilemi umeščanja** »*osirotelega posnetka brez uradne zgodovine in brez zakonite prihodnosti*« v obstoječo kinematografsko zgodovino: »*So že iznašli zgodovino filma, kamor bi se tak posnetek lahko vpisal? Ni povsem gotovo, da sploh ima **pravico do podob**, ki niso **podobe njegove lastne situacije**. Podobe bi morale imeti drugačno zgodovino od situacij, ki jih prikazujejo.*«

hvala za pozornost!

fotografije © Slovenska kinoteka

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

kino
teka filma razumevanje

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST